

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

ЭЪТИҚОДИЙЯ

Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳим¹

Ҳаққа ҳамду сано адо қилдим,
Ҳақ оти бирла ибтидо қилдим.

Ибтидо қилғулуқ не-ким бор-дур,
Қилмасанг оти бирла абтар-дур.

Қодиру баркамол тенгри-дур,
Қоҳир, зулжалол тенгри-дур.

Ҳар не-ким қилса ул қилур бешак,
Ҳар не-ким қилса ул билур бешак.

Мунтазир раҳматиға гумроҳлар:
Муфтахир, қуллуғи била шоҳлар.

Йамон-у яхшиға умид андин,
Қўрқмоқ андин-у навид андин.

Жисмида ҳар неча-ки қил бўлса,
Қил сони эл танида тил бўлса,

Ҳамдиға зокир ўлса ул тиллар,
Деса ҳамдини ойлару йиллар.

Ул барининг каломи бир бўлғай,
Бори ўз ажзиға муқирр ўлғай.

Саййиду-л-мурсалиннинг наътларида
салла-ллоҳи алайҳи ва саллам

Вожиб ўлди бориға шукр-и худой,
Мустафо бўлди бизга раҳнамой.

¹ Ушбу асар Ҳумоюн, Комрон Мирзоларга бағишланганлиги туфайли уни девонга кичик қисқартиришлар билан киритишни мақсадга мувофиқ деб топилди.

Йўлчисиз йўлда ким бора олғай,
Борса аввал қадамда-ўқ қолғай.

Ким-ки Аҳмад киби-ки бадрақа-дур,
Йўлда юз хавф бўлса не боқа-дур.

Бўйиға чувт хилъат-и лавлоқ,
Лот оғзиға илгидин тўн чок.

Ул-дурур анбийо сарафрози,
Қоба қавсайн маҳрам-и рози.

Манга қилғил шафоъатинг ҳамроҳ,
Недей ўзга алайка салла-л-лоҳ.

КИТОБ НАЗМИНИНГ САБАБИ

Билгасен эй хўжаста-е фарзанд,
Жигарим бирла жонима пайванд.

Масъалалар-ки, ул зарур эрди,
Билмасанг дининга қусур эрди.

Етти кўнглумга ким, йиғиштурсам,
Назм тартибида сиғиштурсам,

То ани забт қилга-сен осон,
Ул масойилни билга-сен йаксон.

Тонглалиқ кунда-ким, ҳисоб ўлғай,
Манга ажр-у санга савоб ўлғай.

Ушбу нийъат-ки, мен қилип-тур-мен,
Ул, масойил-ки, мен билип-тур-мен,

Жамъида саъй-у ихтимом қилай,
Сенинг отингга мен тамом қилай.

Бебақо дунёо иши саҳл-дурур,
Дин ишин қилғай ул-ки, аҳл-дурур.

Дин-у донишда ҳар кун афзун бўл,
Давлат-у бахт ила Хумойун бўл.

Комрон бўл жаҳонда, давлат кўр,
Йуз туман обрў-йу иззат кўр.

БЕШ ФАРЗНИНГ ТАЪДОДИ

Уламо аксари деди бу мақол,
Чиҳл фарз улди мубтал-и аъмол.

Илм-и фарз элга мисл-и қарз-дурур,
Талаби барча элга фарз-дурур.

Ким-ки аввал бўлса болиғ-у оқил,
Анга беш фарз-дур мунн билгил.

Бир иймондур-у иккинчи салот,
Бу иккидин кейин учунчи закот.

Рамазон рўзаси-йў ҳаж ўтамак,
Фарз-и айн ўлди ушбу беш бешак.

Элдин ўлди бориға тоъат шарт,
Лек иккида бор иститоъат шарт.

Ул икки, ҳажни-йў закотни дер,
Бўлса гар иститоъатинг бор бер.

Эмди бир-бир қилай борин тақдир,
Ҳақ таъолодин ўлса гар тақдир.

АВВАЛҒИ ФАРЗНИНГ БАЕНИ

Бобур, аввалғи фарз қил таъриф
Ким, бор инсонға аввал ул таклиф.

Бу-дур иймон мен айтайин, эшитинг,
Ҳар-не дер-мен ани кўнгулга битинг.

Муъманун биҳқа-ким бўлур таҳқиқ,
Қилғай иқроп тил, кўнгул тасдиқ.

ОЛТИ МУЪМАН БИҲНИНГ ЗИКРИ

Олти-дур муъманун биҳ, эй мўъмин,
Айтайин барчасин эшит мендин.

Аввал иймон худоға келтургил,
Ширк черигин замиридин сургил.

Доғи бил-ким малак эрур мавжуд,
Борчаси абд-у, тенгри-дур маъбуд.

Бор учунчи китоб-и иқрори,
Тенгри тавфиқ бўлса дей бори.

Иана бил анбийосини барҳақ,
Рўз-и охирни доғи бил мундоқ.

Иана белгил худодин, эй ҳамдам,
Иахшилиқ бўлса, гар йамонлиқ ҳам.

Ушбулар-ким, борин деди Бобур,
Билга-сен-ким, муфассал-и имон-дур.

Бу муфассал-ки, мен дедим ҳолий,
Лек филжумла бор-дур ижмоли.

Шарҳи бирла борин баён қилайин,
Билмаган бўлсангиз аён қилайин.

АВВАЛҒИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Бу-дур иймон худоға келтурмак,
Ширк черигин замирдин сурмак.

Айтқил, «Ло илоҳа илло-л-лоҳ»,
Айт, маъносидин ҳам ўл огоҳ.

Калима ушбу-дур муни тўхтат,
Демаги фарз бўлди бир навбат.

Иана мундин кейин-ки келгуси-дур,
Бу ақойид-ким, ул дейилгуси-дур.

Билгил-у эътиқодни мунча туз,
Жон-и кўнглунгда мундоғ ўлтурғуз —

Ким худо-дур борини ҳаст эткан,
Ер-у, кўк-у, баланд-у паст эткан.

Бил-ки маъбуд-и босазо ул-дур,
Жумла-и халқдин сиво ул-дур.

Ҳар не-ким бор-дур, ул йаратқан-дур,
Ҳастлиқ жирчасига қотқан-дур.

Бир-дур-у йўқ шерик анинг ишига,
Ухшамас ҳеч ишта ҳеч кишига.

Эҳтиёжи кишига йўқ-тур анинг,
Ёру ёвар ишига йўқ-тур анинг.

Бор эди-йу ҳамиша бўлгуси-дур.
Не кам ўлгуси-дур, не тўлгуси-дур.

Тенгри кунҳиға банда йўл топмас,
Қачон-у қанда анда йўл топмас.

Зоти анинг не жавҳар-у, не араз,
Ишларида не иллат-у не ғараз.

Тенгрининг зоти, оти элдек эмас,
Феъли бирла сифоти элдек эмас.

Ўз бошингча худоға от демагил,
Ҳам табаққул қилиб сифат демагил.

Бор мавсуф ул сифат бирла,
Ҳам мусаммо-дурур ул от бирла.

Ким ўзи они ёд қилган-дур,
Аҳли дин эътиқод қилган-дур.

Ҳақ субҳонахунинг субутий сифатларининг тафсили

Бор субутий сифатлари етти,
Ушбуларни салаф баён этти.

Ҳаёт сифатиға ишорат-дур

Бири бу еттидин ҳаёт-дурур,
Ул ҳаёте-ки бемамот-дурур.

Бу ҳаёт эл ҳаётидек эрмас,
Васфи ҳақ эл сифатидек эрмас.

Тан-у жондин эмас ҳаёти анинг,
Ухшамас халқға сифати анинг.

Илм сифатиға ишорат-дур

Яна бир илмдур сифатларидин,
Оламу-л-ғайб бўлди отларидин.

Фикр-у андешадин эмас бу илм,
Қасб ила пешадин эмас бу илм.

Тоғда тош, тузда қум ададларини,
Анга зоҳир-дурур, билур борини.

Иродат сифатиға ишорат-дур

Бил учунчи сифат иродат-дур,
Билмагай ул-ки бесаъодат-дур.

Ўт куяр, сув оқар иродатидин,
Сарбасар ҳар-не бор иродатидин.

Хостсиз ўт аро момуқ қўймас,
Оч ебон олам ошини тўймас.

Қудрат сифатиға ишорат-дур

Яна бир васфи ҳаққа қудрат-дур,
Анда қудрат-дур, анда қувват-дур.

Қўз юмуб очқуча қилур мавжуд,
Қўз очиб юмғувча қилур побуд.

Ҳар-не қилмоқта қудрати бас-тур,
Олат-у восита керакмас-тур.

Самъ ва басар сифатиға ишорат-дур

Яна бил васф-и самъ-у васф-и басар,
Илмдин мунда ўзга маъно бор.

Бу эшитмак қулоқдин эрмас,
Ушбу кўрмакта кўз мадад бермас.

Гар қоронғу-ву, гар ёруғ бўлсин,
Гар йироқ бўлсин, гар ёвуқ бўлсин.

Қўрару эшитур тафовутсиз,
Ажз йўқ-тур жанобида ҳаргиз.

Калом сифатиға ишорат-дур

Яна бир калом-дур сифати,
Баркамол-у тамом-дур сифати.

Мутакаллим-дуру калом била,
Не тил-у не оғиз, не ком била.

Нуқталар, ҳарфсиз иборатсиз,
Ҳақ адамға деди ниҳоятсиз.

Адам ул сўз била вужуд ўлди,
Мунча тор ўлди, мунча пуд ўлди.

ТАҚДИРИҒА ИШОРАТ-ДУР

Ер-у кўк ичра ҳар-не ҳодис-дур,
Тенгри тақдири бил-ки боъис-дур.

Куфр-у дин, зуҳд-у, фисқ-у йахши-йамон,
Тенгри тақдири бирла-дур йаксон.

Феълингиз ҳар не-дур билинг андин,
Йамон-у йахши барча Раҳмондин.

Йамон-у йахши-дур қазоси анинг,
Йахшиға-дур вале ризоси анинг.

Зоҳидиға тегар тубан таъбе,
Ёрлиқлар фосиқини бесабабе.

Зулм эмас-тур эрур бори иши хўб,
Адл ила фазл эрур анга мансуб.

ИККИНЧИ МУЪМАН БИХНИНГ ШАРҲИ

Иана хайл-и фаришта-дур биллингиз,
Ҳар бириси бир ишта-дур биллингиз.

Бири рокиъ-дурур, бири сожил,
Бири қойим-дурур, бири қоъид.

Бири ҳақ ёди бирла мустағрақ,
Билмайин ҳақдин ўзгани мутлақ.

Келса гар қатра ёмғуре ерга,
Бор анинг бирла бир малак бирга.

Борса гар зарра туфроғи кўкка,
Ул боришни соғинма ўзлукка,

Ҳар ёгин ёғса, ҳар еле елса,
Ҳар нима борса, ҳар нима келса,

Ҳар бир ишга муаккил ўлди малак,
Гар ер аҳли-дурур, гар аҳл-и фалак.

Биллингиз-ким фаришта хайли бари,
Нарли-ғу модалигдин ўлди барий.

Куфр ила маъсийани билмаслар,
Ҳақ буюрғондин ўзга қилмаслар.

Бу малак ичра тўрт-дур машҳур,
Отлари сафҳаларда-дур мастур.

Жабройил-у иккинчи Исрофил,
Ҳар бирини бир ишка таъин бил.

Бор бурунғиси ваҳий келтурган,
Иана бири сур ичра ҳам сурган.

Бириси ризқ еткурур элга,
Бири эл умрини берур элга.

Нечасини башарға бил таъин,
Хайр-у шар сабт этарлари ойин.

Икки тун, икки кун у-йў йўлда,
Бири ўнг қўлда-йў бири сўлда.

Ҳар сувар рост айлаб ўзларига,
Кўрунур аҳли қурб кўзларига.

Иана баъзи фаришта-йи раҳмат,
Иана баъзи азоб учун мусбат.

Иккиси гўр ичида-дур сойил,
Шаклу ҳайъатлари баче ҳойил:

Бири Мункир, бири Накир-дурур,
Бори ҳукм илгида асир-дурур.

Ушбулар бирла сиз йамон бўлманг,
Куфр-у исёнга ҳамзабон бўлманг.

Бандалик-дур буйурса не чора,
Лутф агар қилса, сурса не чора.

УЧИНЧИ МУЪМАН БИХНИНГ ШАРҲИ

Тенгрига бил-ки кўб китоб-дурур,
Анда ҳам лутф-у ҳам итоб-дурур.

Бу кутуб юздур-у йана ўн тўрт,
Кимга-ким мункир ўлса тушсун ўрт.

Анбийога келиб-турур бу кутуб,
Умматиға набийлари ўқутуб.

Лек иймон ададға лозим эмас,
Мужмал иймон кутубға келтур бас.

Бу кутубдин-ки, тўрт-дур машҳур,
Бири Таврот-дур, бири Забур.

Иана Инжил-у йана Фурқон-дур,
Эмди машҳур оти Қуръон-дур.

Бу кутуб-ким аларға келди фуруд,
Бири Мусо-дур-у йана Довуд.

Иана Исо-дур-у Муҳаммад бил,
Ушбу тартиб ила таъаққул қил.

Бу кутубким, дейилди баъзи оти,
Барчасин бил каломи-йу сифати.

Сифати тенгридин жудо эрмас,
Дема махлуқ-ким раво эрмас.

ТУРТИНЧИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Ким-ки элтар худодин элга пайом,
Ул кишига бўлур пайғамбар ном.

Элга дерлар худой аҳкомин,
Амр ила наҳй-у ҳар не пайғомин.

Рост йўл элга кўрсатурлар алар,
Яхшилиғ сори элга раҳбар алар.

Ушбу хайл ўлмаса далолатта,
Қолғай эл куфр ила залолатта.

Бор-дурур жумла-йи анбийо маъсум,
Журм-у исён аларда-дур маълум.

Зиллате топса гар бирисига йўл,
Саҳв-у нисён била экандур ул.

ИШОРАТ АНБИЙОНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИГА ВА ҲАЗРАТ-И МУҲАММАДНИНГ АФЗАЛЛИГИГА АЛАЙҲИ-С-САЛОМ

Анбийо тенгри танлагонлар-дур,
Борча эл тан бу хайл жонлар-дур.

Бор-дурур борча элга фазллари,
Хоҳ бўлсин фаришта, хоҳ парий,

Борчанинг афзали Муҳаммад-дур,
Борчанинг акмал-и Муҳаммад-дур.

Борчанинг фазлини йиғиштурсанг,
Бир кишида борин сиғиштурсанг.

Фазли Аҳмадча бўлмағай ул ҳам,
Бўлғай Аҳмад фазилатидин кам.

Ҳар набийнинг-ки ҳужжати бор-дур,
Бир бўлак хайл-у уммати бор-дур.

Лек, билким, Муҳаммад-и арабий,
Бор-дурур кофа-и улусқа набий.

Жумла-и анбийога ул хотим,
Борча маҳкум-у ул-дурур ҳоким.

Хатм ўлуб-дур анга пайғамбарлиқ,
Келмас эмди кишига бу ёрлиқ.

Осмондин Масиҳ чун келгай,
Шаръ-и-шаръ-и Муҳаммадий бўлғай.

Даъват эткай улусни бу динга,
Саъй қилғай бори бу оинга.

Шаръича шаръ бўлмағай тансух,
Қилди ҳар шаръни-ку бор мансух.

МЕРОЖ СИФАТИГА ИШОРАТ

Бир кеча тенгрининг иноятидин,
Фазл ила лутф-и бениҳоятидин.

Уммиҳоний ўйида эрди расул,
Жаброил осмонидин этти нузул.

Жаброил оллида Буроқ чекиб,
Маркаб эрди Буроқ-у ул рокиб.

Маккадин келди Байт-и муқаддасқа,
Сен бу йўлни соғинмағил қисқа.

Борди андин фалакка майл этти,
Етти кўкка ўшал замон етти.

Анбийо бирла муҳталин бўлди,
Нуридин жавф-и осмон тўлди.

Кўрди дўзахни, биҳиштни ҳам,
Йахши афъол-у бадсириштни ҳам.

Ҳамроҳи ожиз ўлди бормоқтин,
Эмас эрди бу ажз ҳормоқтин.

Кўргулукларни борди-йў кўрди,
Эшитур сўзини ҳаққа эшиттурди.

Уйғоқ эрди-ку ҳақ бу лутф этти,
Ҳеч ким етмаганга ул етти.

Келди андин чу завқ бирла бери,
Совумай-дур эди ҳануз ери.

Шак бу ишта кечурма кўнглунгда,
Фикр-и фосид эвурма кўнглунгда.

Борча тенгри қошида осон-дур,
Қудрат оллида ақл ҳайрон-дур.

ИШОРАТ ИСРОФИЛ АЛАЙҲИ-С-САЛОМНИНГ СУРИҒА

Давр-и охир-ки чун ёвуқлашса,
Умр паймонаси бори тошса —

Амр бўлғай худойдин беқийл,
Дамни сур ичра сургай Исрофил.

Шамъдек ўлғай эл бу дам бирла,
Ҳам адам бўлғай эл адам бирла.

Холий ўлғай бу халқдин олам,
Умрлар бўлмағай баний Одам.

Йана бўлғай худойдин маъмур,
Сур аро дам сўрарга соҳибсур.

Зинда қилай борини бир дамда,
Ҳеч ўлук қолмағай бу оламда.

Ҳашр ўлур мўъминин бу суратта,
Бал-ки мундин латиф ҳайъатта.

ИШОРАТ НОМА-ЙИ АЪМОЛҒА

Ушбулардин кейин бу-дур аҳвол,
Келгуси элга нома-йи аъмол,

Суъадонинг ўнг илгидин келгай,
Анда ул эл саъодатин билгай.

Ашқи-йи номасин-ки тергайлар,
Орқадин сўл эликка бергайлар.

ИШОРАТ МЕЗОНҒА-ДУР

Йана мундин кейин тарозу бор,
Таъат-у маъсийини тортув бор.

Кимга-ким оғса палла-йи тоъат,
Билгай учмоғлигини ул соат.

Кимга-ким оғса палла-йи исьён,
Қолгай ул лаҳза беҳуш-у ҳайрон.

ИШОРАТ АРОСАТНИНГ МАВОҚИЪИҒА

Аросат ичра мавқуф илик эмиш,
Ҳар бирида бўлур савол бир иш.

Тез ўтар ким-ки берса йахши жавоб,
Йўқса йиллар чекар азоб-у уқоб.

Баъзи элга-ки тенгри лутф эткай,
Беҳисоб учмоқ ичра еткай.

ИШОРАТ АНГА-ҚИМ ШАФОЪАТ ЭШИГИ АВВАЛ ҲАЗРАТ-И РАСУЛДИН ОЧИЛҒАЙ, ЙАНА ҲАР КИМГА ҲАҚ ДАСТУР БЕРСА УЛ ШОФОЪАТ ҚИЛҒАЙ

Мустафо-дур билинг-ки умматқа,
Эшик очқай бурун шафоъатқа,

Йана ҳар кишиға ҳақ берур дастур,
Кўнгли истарға шафиъ бўлур.

ИШОРАТ СИРОТҚА

Аросат аҳли-ким, булардин ўтар,
Дўзах устида кўпругига етар.

Инчка қилдин қиличдин итиг,
Борчаға лозим андин ўтмаклик,

Жин-у, инсон-у, мўъмин-у, кофир,
Бўлғай ул кўпруг устида ҳозир —

Ки ойоқ қўйса кофър ул дамда,
Ерини кўрғай ул жаҳаннамда.

Ўткучи ўт ичида ғарқ ўткай,
Мўъмин андин мисол-и барқ ўткай.

Баъзи эл ел-дег-у гаҳе қуш-дег,
Баъзи элга кўрунғай ул туш-дег.

Кимга-ким бўлса заъфлиғ иймон,
Ўтмаги андин ўлмағай осон.

Бири эмаклаб-у бириси йўруб,
Йиқила, қўпа, бири пўйа уруб.

Баъзи аввал қадамда ўқ борғай,
Баъзи ўртасига етиб ҳорғай.

Баъзи охир қадамда йиқилғай,
Йиқилиб дўзах ичра тиқилғай.

ИШОРАТ АНГА-КИМ УЧМОҚ БИЛА ТОМУҚ ҲАҚ-ДУР-У МУШРИҚНИНГ МАНЗИЛИ ТОМУҚ ВА МУЪМИННИНГ МАҚОМИ УЧМОҚ-ДУР

Бил-ки учмоқ била томуқ ҳақ-дур,
Мўъминнинг мақоми учмоқ-дур.

Ким-ки ул бўлса мушрик-у кофир,
Манзил этти томуқ анга қодир.

ИШОРАТ-И ДЎЗАХҚА

Ким-ки дўзахқа тушса кофирдин,
Чиқмағай жовидон ўшул ердин.

Ҳар азобе-ки эл таъаввур этар,
Дўзахиларға ул азоб этар.

Тушса гар мўъмини жаҳаннамға,
Гунаҳича қолур ўшул ғамға.

Йо Шафиъе шафоъат эткай анга,
Манзиле жаннат ичра еткай анга.

Йо Худо анга маҳз-и лутф эткай,
Андин ул меҳнат-у алам кеткай.

Ким-ки мўъмин борур бу оламдин,
Қутулур бил-ки, жовидон ғамдин.

Гунаҳича агарчи ранж этар,
Лек охир биҳишт сари кетар.

ИШОРАТ-И ҲАВЗ-И КАВСАРҒА

Йана билгил-ки ҳавз-и кавсар-дур,
Анда юлдузча зарфлар бор-дур.

Пулдин ўтиб бу суда турғайлар,
Халқни бу суға чумурғайлар.

То йулғай томуғ губоридин,
Кўнгли тинғай бу лаҳза боридин.

Тинибон кўнгли борғай учмоққа,
Йуз туман шукрлар дегай ҳаққа.

ИШОРАТ БИҲИШТҚА

Даража жаннат ичра-дур секкиз,
Тенгри гар лутф қилса, еткайсиз.

Тенгри жаннатқа кимни-ким тергай,
Амалиға йараша ер бергай.

Анда ҳур-у, қусур-у гилмон-дур,
Неча лаззат-ки ақл-ҳайрон-дур.

Ҳар фароғат-ки эл хаёл этар,
Андин ортиқ биҳишт элига етар.

Жовидон ерларида бўлғайлар,
Ғам била ғуссадин қутулғайлар.

Барчадин йахши лаззат-и дийдор,
Бизга қилғай насиб, ё Ғаффор.

ИШОРАТ ИЙМОН ШАРОЙИТИҒА

Бил-ки, иймон шаройити бор-дур,
Аҳл-и иймон аро муқаррар-дур.

Бириси ғайбқа кетур иймон,
Бўлди иймон йаъси бедармон.

Ғайб оламини хосса-йи ҳақ бил,
Сўз бу-дур шаръ ичра мундоқ бил.

Йана ҳақдин керак умид ила бийм,
Муни деб йўрма бор худо-йи карим.

Йана билгил ҳалол, ҳақни ҳалол,
Бир ҳаромини ҳам ҳаром-у вубол.

Тенгрининг душманига душман бўл,
Тенгрининг севганини севган бўл.

ИШОРАТ ИЙМОННИНГ НАТИЖА-ВУ ФОЙИДАСИҒА

Ким-ки иймон буларга келтурса,
Ушбу деганлар устида турса,

Қутулур бандалиқтин, ўлмақтин,
Таломоқтин, жиҳоти бўлмақтин.

Дунйавий-дур буларни йод олингиз,
Ухравийни дейин қулоқ солингиз,

Жовидоний азоб ила меҳнат
Кўрмас-у, оқибат борур жаннат.

КИТОБ ХОТИМАСИ

Шукр ли-л-л-оҳ муродима еттим,
Фарз-и аввал сўзин тамом эттим.

Бу эди сунний элга муътақидот,
Ким, байон айладим борини бот.

Бу масойил-ки, мен баён эттим,
Бу ақойид-ки, мен аён эттим.

Дерлар аслия-йи эътиқодийа,
Мункир ўлган инодийа.

Қолган у тўрт фарз-и шаръийа,
Амалийа дейилди фаръийа.

Тенгри тавфиқи бўлса дей барини,
Кўрсатай анда ҳар амал ерини.